

Thạch Lam, nhà văn tâm lý xuất sắc

Hoàng Yên Lưu

Thạch Lam có đời sống tâm lý rất phong phú, lại có nhiều cơ hội sống với nội tâm vì ngoài vài người bạn thân thiết lâu lâu ghé thăm như Đình Hùng, Huyền Kiều... thì ông thường một mình bên người bạn đời tận tụy, bên lửa tủy hương và gắn bó với căn nhà bên bờ hồ Tây cùng cây liễu trước nhà. Tuy ông cùng hai anh là Nhất Linh và Hoàng Đạo xây dựng cho tờ Phong Hóa và Ngày Nay, hai tờ báo của Tự Lực văn đoàn, và có lúc tham dự vào ban trị sự của văn đoàn nhưng chỉ trong thời gian ngắn, đối với ông việc cầm bút mới là mục đích nhân sinh.

Từ 1940 trở đi, Nhất Linh xê dịch nhiều, Hoàng Đạo bận rộn cả việc công chức lẫn nghề cầm viết, ngoài ra họ còn dấn thân vào chính trị, kẻ lưu vong, người bị bắt, trong khi ấy Thạch Lam là cây viết cô đơn quanh quần ở Hà Nội và đôi khi về Cẩm Giàng (Hải Dương) và chỉ có vài người bạn thân như nhà văn đương thời Đỗ Đức Thu (1909-1979) kể lại: “Thạch Lam rất thận trọng trong việc giao du. Bạn bè của anh có thể đếm trên đầu ngón tay. Thịnh thoảng có người lui tới cái nhà ở Tây hồ. Khách phần nhiều cũng yên lặng như chủ, đó là những người có thể ngồi im hàng giờ cạnh khay chè, đã đạt được cái thuật đối diện đàm tâm của các bậc túc nho. Cuộc sống ẩn sĩ như thế, lại là người có óc quan sát tỉ mỉ, và khả năng nội quan sâu sắc, và khả năng sử dụng ngôn ngữ bén nhạy nên truyện ngắn của Thạch Lam ghi lại được những biến động về tâm lý hết sức tinh tế”.

Nhận xét của Đỗ Đức Thu rất xác đáng. Ngày nay đọc lại truyện ngắn của Thạch Lam

mới thấy ông là bậc thầy phân tích tâm lý con người, ngay cả trường hợp phức tạp nhất. Trong Gió đầu mùa có truyện ngắn “Đói”. Truyện kể lại một thanh niên tên Sinh thất nghiệp và trắng tay trong cơn đói “như cào ruột, làm người chàng mệt lả đi, mắt hoa lên, trông vật gì cũng lơ mờ như lay động”. Mai, vợ chàng, trước đây từng là hoa khôi nơi son phấn, nhưng giờ đây gặp nghịch cảnh phải chịu cảnh nghèo đói với chồng. Nhưng Mai trong cảnh cơ hàn, dù yêu chồng nhưng do bản năng, bị cuốn về con đường cũ, nàng đã hẹn hò với một khách làng chơi lấy tiền mua thức ăn cho chồng đang trong cơn đói lả. Nàng đã nói dối Sinh là do một phụ nữ từ tâm quen biết cũ giúp cho tiền bạc và còn hứa cả cho việc làm. Sinh đang đói nhưng tình cờ vào phút chót khám phá ra hành vi phản bội của vợ, đã hát đờ gói đồ ăn xuống đất và mắng chửi vợ thậm tệ. Nhưng khi Mai nức nở bỏ đi thì cơn đói giày vò chàng tới mức chàng không thể cưỡng được mùi vị của những miếng thịt béo ngậy, chiếc bánh thơm giòn cho dù thực phẩm hấp dẫn này có nguồn gốc như bản và rồi cơn tự ái của chàng vẫn ngấm ngầm đâu đó trong tâm tư bỗng nhiên biến mất:

“Con đói lại sôi nổi như cào ruột xé gan, mãnh liệt, át hẳn cả nỗi buồn. Chàng muốn chống cự lại, muốn quên đi, nhưng không được, cái cảm giác đói đã lan cả khắp người như nước triều tràn lên bãi cát. Mỗi lần cơn gió, mỗi lần chàng ngửi thấy cái mùi ngậy béo của miếng thịt ướp, mùi thơm của chiếc bánh vàng, mũi Sinh tự nhiên nở ra, hít mạnh vào, cái mùi thơm thấu tận gan ruột, như thấm nhuần vào xương tủy.

Sinh cúi xuống nhìn vào gói đồ ăn tung tóe dưới bàn: chàng lăm lét đưa mắt nhìn quanh, không thấy Mai đứng đấy nữa... Khẽ đưa tay như ngáp ngừng sợ hãi, Sinh vớ lấy miếng thịt hồng hào.

Sinh ăn vội vàng, không kịp nhai kịp nuốt. Chàng nắm chặt miếng thịt trong tay, nhây nhớp mỡ, không nghĩ ngợi gì, luôn luôn đưa vào miệng.

Trong gói giấy đồ ăn đã hết chỉ còn những cái vụn nhỏ dính trên mặt giấy bóng mỡ. Sinh thấy nóng ran ở trong bụng. Chàng uốn người ra đằng sau khoan khoái thờ dài. Nhưng rồi nhớ lại bức thư, cuốn giấy bạc, nhớ lại tiếng khóc thổn thức của Mai nép bên tường, nhớ lại những lời khinh bỉ mỉa mai chua xót. Chàng nhớ lại nỗi uất ức, đau đớn của mình... Một cái chán nản mênh mông tràn ngập cả người. Sinh lại hai tay ôm đầu, cúi đầu khóc nức nở”.

Cảm giác đói được Thạch Lam tả như vẽ và chân thực tới mức độ có ai không muốn tin rồi cũng phải tin vào sự thực con người, ngay cả những kẻ có nhân cách nhưng trong cơn thử thách sinh tồn cũng có khả năng sống với bản năng thấp kém.

Hơn nữa, qua ngòi bút tác giả Gió đầu mùa, đời sống của những kẻ bản hàn cũng được ông phác họa vô cùng sinh động và cảm động. Đặc biệt là số phận của những kẻ kém may mắn vào ngày cuối năm. Trong truyện ngắn Tôi ba mươi, ông ghi lại từng nét như khắc họa bi kịch của con người xấu số như hai cô gái giang hồ lạc loài trong đô thị phồn hoa như Liên và Huệ vào một ngày cuối năm:

“Huệ lặng im, tự dung thoáng nghĩ đến thân thể lưu lạc của hai chị em và lòng se lại. Huệ nhìn bạn âu yếm. Giờ chỉ còn Liên là người thân thiết nhất với nàng.

Xếp các giấy gói sang một bên, Liên quay lại bảo Huệ:

– Chúng mình bày cỗ cúng đi.

– Bày làm quái gì vội. Bây giờ mấy giờ rồi?

– Không biết. Dễ gần mười một giờ rồi đấy. Sửa soạn đi thì vừa.

Huệ không đáp, đi đến cửa sổ, tì trán vào cửa kính nhìn xuống đường. Mưa bụi vẫn bay toả tả, hình như bóng tối khắp nơi dòn lại quăng phỏ hẹp này. Trên hè ướt át và nhộp nhộp bùn, không một bóng người qua lại. Cái vắng lạnh như mênh mông ra tận đầu đầu ở khắp các phố Hà Nội đêm nay. Huệ tưởng đến những căn nhà âm cúng và sáng đèn, then cửa cài chặt, mọi người trong nhà đang tập nập sửa soạn đón năm mới trong sự thân mật của gia đình. Chỉ có chị em nàng xa cửa, xa nhà. Nhưng nàng còn nhà đâu nữa mà về? Mẹ chết rồi, cha đi lấy vợ khác không biết ở đâu. Đã bảy, tám năm nay, nàng không về đến làng. Những người quen thuộc còn ai không? Huệ nghĩ lại thương hại cho Liên, em họ nàng. Liên còn cha mẹ, nhưng Liên không dám về. Hai người sống cái đời trụy lạc ở Hà Nội từ lúc bỏ nhà ra đi. Hôm nay, ngày cuối năm sum họp hai người ở căn buồng này, trong một cảnh ăn tết lạnh lẽo.

Huệ nhắm mắt lại. Vì trông mưa bụi hay vì nàng khóc thật? Hình như có chút nước mắt vừa rom rớm ở mi nàng. Huệ chớp khê rồi nhớ đến cuộc đời mình, lúc trẻ thơ, lúc còn con gái, ở nhà quê. Một buổi sáng mồng một Tết, –nàng không nhớ rõ là Tết năm nào, nhưng đã lâu lắm rồi thì phải, nàng mặc áo mới đứng trên thềm nhìn mấy bông hoa đào ở trước vườn. Tại sao nàng chỉ nhớ có cái cảnh ấy? Huệ không biết, nàng chỉ mang máng cảm giác một sự gì trong mát, tươi non... Khác hẳn bây giờ. Tâm hồn Huệ u ám và nặng trĩu xuống.

Bỗng Huệ giật mình quay lại; Liên vỗ vai nàng, cười:

– Nghĩ gì mà thần người ra thế? Phải vui vẻ lên một tí chứ! Sắp giao thừa rồi đây này. Huệ theo Liên đi vào và gật đầu.

– Thôi, cúng đi. Chị sửa soạn xong chưa?

Trên chiếc bàn rửa mặt đầy vết bẩn. Liên đã đặt đĩa cam quýt, cái bánh chưng và thếp vàng. Mấy gói lạp xường và giò cũng để ngay bên. Các đồ cúng nghèo nàn bỗng bày lộ ra trước mắt hai người. Huệ tìm lấy thẻ hương. Nàng quay lại hỏi Liên:

– Chị có mua gạo không?

– Có gạo đây. Nhưng đổ vào cái gì bây giờ?

Hai chị em nhìn quanh gian buồng, nghĩ ngợi. Liên bỗng reo lên:

– Đổ vào cái cốc này. Phải đây, rất là...

Nàng im bật dừng lại. Hình ảnh ô uế vừa đến trí nàng. Cái cốc bẩn ở góc tường, mà cả đến những khách làng chơi cũng không thềm dùng đến, nàng định dùng làm bát hương cúng tổ tiên! Liên cúi mặt xuống, rồi đưa mắt lên trông Huệ, hai người thoáng

nhìn nhau. Liên biết rằng những ý nghĩ ấy cũng vừa mới đến trong trí bạn.

Huệ cất tiếng nói trước, thân nhiên như không có gì:

– Hay cắm trên cái chai này... Không! Cắm trên tường này cũng được, mày nhi.

Liên không dám trả lời, sẽ gật đầu.

Nàng đến cạnh giường lật đệm lên lấy bao diêm.

Nhưng giật mình nàng quay lại: có tiếng người gõ cửa buồng.

– Ai đấy?

– Tôi. Cô mở cửa cho tôi với.

Hai chị em luống cuống nhìn các đồ cúng trên bàn. Hai người muốn cất dọn hết, nhưng chắc không kịp. Nhanh trí, Huệ đứng tựa bên bàn che khuất đi, trong lúc Liên ra mở cửa. Người nòi “săm” ngó đầu vào.

– À, bác Tâm. Hỏi gì thế?

– Tôi gửi cô giữ hộ chìa khoá.

– Bác về đằng nhà bây giờ à?

Anh bồi “săm” tươi cười:

– Vâng, phải về ăn Tết chứ. Thôi. Cô làm ơn trông hộ nhà nhé. Giờ này cũng chẳng ai đến nữa mà sợ.

Liên thấy đằng sau, tiếng Huệ đáp:

– Đêm nay thì còn ma nào đến. Bác cứ về.

Người bồi sắp bước đi, lại quay lại:

– À, chút nữa quên, tôi xin chúc mừng trước hai cô nhé! Chúc hai cô sang năm mới được... được...

Người bồi áp úng, không biết nói gì thêm. Liên vội đỡ lời cảm ơn, rồi đóng cửa buồng lại. Một lát, tiếng cánh cổng sắt dưới nhà rít lên trong yên lặng lạnh lùng.

Giờ chỉ còn hai chị em trong căn nhà. Gian buồng bỗng trở nên rộng rãi quá chừng: một cái lạnh thấm thía đến tâm hồn. Ngoài đường trời hẳn còn mưa, mưa buồn rầu và âm thầm trong bóng tối. Trong gian buồng, ẩm ướt tăng thêm. Liên và Huệ đưa mắt nhìn xung quanh. Cái giường sắt lạnh, đệm và gối hoen bẩn, cái thau gi, cái xô, và cái bàn rửa mặt gỗ đã mọt... Đó là khung cảnh của cuộc đời trụy lạc đã từ lâu... Huệ đứng dậy hỏi bạn để cho tan sự yên lặng:

– Chị đã thắp hương chưa?

Liên cũng tự nhiên gọi Huệ là chị:

– Chưa. Chị thắp đi. Bao diêm ở bên cạnh đĩa ấy.

Khói hương lên thẳng và tỏa ra mùi thơm ngát đem lại cho hai nàng kỷ niệm những ngày cúng giỗ ở nhà, khi hai chị em còn là những con gái trong sạch và ngây thơ.

– Sắp đến mười hai giờ đấy, Liên nhỉ?

– Có lẽ đến rồi. Năm mới!

Huệ đặt lại các đĩa trên bàn, xếp vàng cho ngay ngắn. Nàng quay lại bảo Liên:

– Chị ra khán đi.

Liên tiến đến trước bàn thờ đứng yên.

– Em biết khán làm sao bây giờ?

Nàng bỗng nấc lên, rung động cả vai rồi gục xuống ghé, tay áp mặt. Những giọt nước mắt nóng chảy tràn mi mắt, nàng không giữ được; Liên cảm thấy một nỗi tủi cực mênh mang tràn ngập cả người, một nỗi thương tiếc vô hạn; tất cả thân thể nàng lướt hiện qua trước mắt với những ước mong tuổi trẻ, những thất vọng chán chường.

Huệ nhìn Liên rồi nhẹ nhàng đến gần, buồn rầu vỗ vai bạn:

– Liên, khóc làm gì nữa, buồn lắm.

Tiếng nàng cũng cảm động nghẹn ngào. Dưới bàn tay thân mật của bạn, Liên càng nức nở. Hai chị em giờ này cảm thấy trợ trợ quá. Liên ngẩng mặt lên nhìn Huệ, cố gắng nở nụ cười héo hắt!

– Chị cũng khóc đấy ư?

Huệ gục xuống vai bạn, không trả lời. Nước mắt cũng ú lên rồi lặng lẽ trào ra má. Nàng quàng tay ôm hết sức chặt lấy Liên.

Tiếng pháo giao thừa bỗng nổ vang gần đây rồi từ nhà nọ sang nhà kia lan rộng mãi vào đêm tối. Liên nói sẽ như thì thầm:

– Giao thừa.

Huệ không trả lời. Hai chị em nép sát vào nhau, yên lặng”.

Có giờ phút nào thiêng liêng như đêm giao thừa, thời khắc đầy ước mơ thịnh vượng, đoàn tụ và bình yên? Có kiếp sống bi đát nào hơn cuộc sống chỉ có dĩ vãng, mà không hiện tại và không tương lai như đời của Huệ và Liên? Cảm thông được nỗi lòng của hai bông hoa đại lạc loài này chỉ có Thạch Lam và những khách tha hương “sòng đời thua đến trắng hai tay”!

Hoàng Yên Lưu

[theo ThoiBao]

Nguồn: <https://trangvhtntnguồncoi.wordpress.com/2012/10/06/hoang-yen-luu-thach-lam-nha-van-tam-ly-xuat-sac/>

www.vietnamvanhien.net